

Giá trị di sản văn hoá vùng đất Hoàng Phương (Hoàng Hóa, Thanh Hóa) đối với quá trình dạy học môn Lịch sử ở trường phổ thông

Lê Thị Trang*

*Lớp Cao học Lịch sử Việt Nam K14, Trường Đại học Hồng Đức

Received: 12/5/2023; Accepted: 15/5/2023; Published: 19/5/2023

Abstract: The cultural heritages of Hoang Phuong commune in particular and the local cultural heritages in general are important values for history teaching in high schools. They are useful resources for designing lesson plans. Also, they are teaching environments and means to make students' learning process become more attractive and lively. This study is an overview of Hoang Phuong's cultural heritage system. It will analyse the heritage value for the teaching process in high schools.

Keywords: The cultural heritages of Hoang Phuong.

1. Đặt vấn đề

Văn hóa là tổng thể những giá trị vật chất, tinh thần do con người sáng tạo ra trong quá trình lịch sử. Đó là hồn cốt của mỗi dân tộc, thể hiện bản sắc của dân tộc. Văn hóa chính là sự kết tinh, hun đúc của lịch sử tạo thành những giá trị truyền thống tốt đẹp, đặc sắc. Phát biểu chỉ đạo tại Hội nghị Văn hóa toàn quốc triển khai thực hiện Nghị quyết Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII của Đảng diễn ra ngày 24-11-2022, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng đã khẳng định: “Để xây dựng, giữ gìn, chấn hưng và phát triển nền văn hoá của dân tộc, chúng ta phải phát huy cao độ những giá trị văn hoá, sức mạnh và tinh thần cống hiến của mọi người Việt Nam, tạo nguồn lực nội sinh và động lực đột phá để thực hiện thành công mục tiêu phát triển đất nước”. Nhận thức tầm quan trọng, vai trò của văn hóa trong sự phát triển của mỗi quốc gia, ở bất kỳ thời kỳ nào của lịch sử, nghiên cứu văn hóa dân tộc và phát huy giá trị văn hóa dân tộc luôn đặc biệt cần thiết.

Hoàng Phương (Hoàng Hóa, Thanh Hóa) là vùng đất nằm nơi tả ngạn của dòng sông Mã, gắn với đường kinh lý, từ xưa nơi đây đã là bến đậu của tàu thuyền từ nhiều vùng đồ về buôn bán tấp nập. Nét đặc sắc về văn hoá của Hoàng Phương được thể hiện qua các di sản nổi tiếng như di tích chùa Gia, phủ Mẫu, nghề làng Vĩnh Gia, đình làng Phương Mao, các lễ hội truyền thống, nghệ thuật dân gian hát chèo... Hệ thống di sản văn hóa (DSVH) này đã góp phần làm nên sự đặc sắc của vùng đất Hoàng Phương trong mối quan hệ mật thiết với Hoàng Hóa và xứ Thanh. Bài viết tập trung làm rõ giá trị di sản vùng đất Hoàng Phương trong quá trình dạy học môn Lịch sử

ở trường phổ thông.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Tổng quan về di sản văn hóa vùng đất

Vùng đất Hoàng Phương nằm ở vị trí địa lý thuận lợi, có điều kiện thiên nhiên ưu đãi nên đã sớm thu hút được người Việt cổ tụ cư nơi đây. Trải qua lịch sử lâu dài, cư dân vùng đất Hoàng Phương với truyền thống cần cù sáng tạo trong lao động, anh dũng bất khuất trong đấu tranh, nhân ái trong ứng xử, hiếu học và luôn có ý thức biết ơn các thế hệ trước... đã tiếp nối sáng tạo những giá trị vật chất và tinh thần đặc sắc.

Về di sản văn hóa vật thể: So với các địa phương khác của huyện Hoàng Hóa và tỉnh Thanh Hóa, vùng đất Hoàng Phương có hệ thống di tích lịch sử văn hóa phong phú với các loại hình đa dạng như đình, đền, nghề, phủ, chùa, nhà cổ... Hiện nay, có 4 di tích đã được UBND tỉnh công nhận là di tích lịch sử văn hóa cấp tỉnh và 15 di tích được đăng ký, đưa vào danh mục di tích chưa xếp hạng. Các di tích được công nhận là: di tích lịch sử văn hóa đình Phương Mao - nơi thờ hai vị Quận công thời Lê là Lê Quốc Chinh, Lê Quốc Phụ - được công nhận là di tích cấp tỉnh năm 1991, di tích lịch sử văn hóa Chùa Gia, Phủ Mẫu, Đền thờ Tô Hiến Thành, Trần Khát Chân được UBND nhận năm 1994... Ngoài ra, vùng đất này còn lưu giữ hệ thống sắc phong đồ sộ của các triều đại phong kiến thời Lê - Nguyễn rất có giá trị. Đây là kho tàng thông tin, nguồn cứ liệu lịch sử tin cậy để các nhà khoa học nghiên cứu tìm hiểu về địa phương, nhân vật, di tích.

Về di sản văn hóa phi vật thể: các di sản tiêu biểu của vùng đất phải kể đến là tín ngưỡng thờ Mẫu,

thờ Thành hoàng làng, lễ hội Kỳ phúc làng Phụng Mao và làng Vĩnh Gia... Đặc biệt, vùng đất này lưu truyền loại hình di sản văn hóa đặc sắc là nghệ thuật trình diễn dân gian - chèo truyền thống. Di sản văn hóa phi vật thể của Hoàng Phụng mang dáng dấp của văn hóa truyền thống vùng đồng bằng hạ lưu sông Mã và mang dấu ấn đặc trưng của văn hóa Đông Sơn. Các phong tục tập quán, tín ngưỡng, tôn giáo hay lễ hội truyền thống, nghệ thuật trình diễn dân gian... đều thể hiện truyền thống văn hóa tốt đẹp của dân tộc. Bên cạnh đó, có những nét đặc sắc riêng, giàu truyền thống lịch sử - văn hóa, có giá trị lâu đời, được lưu truyền qua nhiều thế hệ, làm nên cái hồn của vùng đất.

2.2. Giá trị của di sản văn hóa vùng đất Hoàng Phụng trong quá trình dạy học

DSVH của vùng đất Hoàng Phụng đã phản ánh sinh động lịch sử hình thành và phát triển của quê hương và dân tộc.

Trước hết, hệ thống di chỉ khảo cổ học ở xung quanh vùng đất Hoàng Phụng, Hoàng Quý đã chứng minh sự tồn tại của nền văn hóa Đông Sơn với sự phát triển rực rỡ của nghệ thuật đúc đồng. Đó cũng chính là minh chứng cho thời kỳ dân tộc bước vào thời đại văn minh đầu tiên - văn minh Đông Sơn.

Đình làng Phụng Mao ngoài chức năng là nơi sinh hoạt cộng đồng của cư dân trong làng, đây còn là nơi thờ tự các vị thành hoàng làng là hai vị Quận công thời Lê - Linh Thông tôn thần (Lê Công Trinh) và Linh Quang tôn thần (Lê Công Phụ). Các sắc phong còn lưu tại đình cũng khẳng định rõ đây là hai danh tướng có công lao to lớn giúp vua Lê chống lại giặc Minh, sau đó cùng vua Lê Nhân Tông dẹp giặc Đồn Bàn, được triều đình ban thưởng và ban đất ở vùng Phụng Mao để lập đồn điền, khai hoang lập ấp; Nghè làng Vĩnh Gia, phủ Mẫu, chùa Gia... cũng là những pho sử sống động phản ánh lịch sử hình thành và phát triển của vùng đất.

Hay với các lễ hội Kỳ phúc làng Phụng Mao và làng Vĩnh Gia đã phục dựng lại những giá trị lịch sử chân thực, sinh động và gần gũi nhất theo cách của mình. Qua lễ hội, công lao của các bậc tiền bối có công lập làng, khai hoang dựng ấp đã được tái hiện. Đó là những giá trị lịch sử vô giá hàm chứa sâu sắc trong loại hình di sản văn hóa phi vật thể đặc sắc này của vùng đất Hoàng Phụng. Đặc biệt, với nghệ thuật dân gian truyền thống, tiêu biểu nhất là nghệ thuật chèo, hiện thực đời sống của xã hội Việt Nam nói chung, của vùng đất Hoàng Phụng nói riêng qua từng thời kỳ đã được mô tả sinh động.

Lịch sử thì luôn đầy biến động, hoàn cảnh và con người cũng là những yếu tố tác động không ngừng đến di sản. Sự ra đời, tồn tại của những di sản trên vùng đất này cũng thể hiện sâu sắc những thăng trầm lịch sử đó. Đó là những chứng nhân của thời gian, cùng thăng trầm với lịch sử quê hương và dân tộc. Bởi vậy, bản thân mỗi di sản là nguồn tài liệu quý giá giúp chúng ta tái hiện bức tranh lịch sử dân tộc trong các thời kỳ, cần thiết cho quá trình dạy học ở trường phổ thông.

DSVH vùng đất Hoàng Phụng góp phần làm rõ công lao của các nhân vật lịch sử, như Thái Úy Tô Hiến Thành, danh tướng Trần Khát Chân và các nhân vật lịch sử khác.

Các nhân vật lịch sử trên đã trở thành đối tượng thờ tự tại các đình, nghè... ở vùng đất. Các sắc phong còn lưu giữ tại nghè, công lao và vai trò của các công thần đã được khẳng định, làm rõ.

Ngoài ra, các di tích vùng đất Hoàng Phụng còn thờ tự, khẳng định công lao của các nhân vật lịch sử khác như Lê Công Trinh (Linh Thông tôn thần) và Lê Công Phụ (Linh Quang tôn thần). Đây là hai danh tướng có công lao to lớn giúp vua Lê chống lại giặc Minh, sau đó cùng vua Lê Nhân Tông dẹp giặc Đồn Bàn, được triều đình ban thưởng và ban đất ở vùng Phụng Mao để lập đồn điền, khai hoang lập ấp. Vì vậy, sau khi mất, hai ông đã được dân làng thờ phụng và tôn làm thành hoàng làng... Đó là những nguồn tư liệu quý giá giúp chúng ta khắc họa, tạo biểu tượng về các nhân vật lịch sử trong quá trình dạy học ở trường phổ thông.

DSVH của vùng đất Hoàng Phụng phản ánh sinh động những đặc điểm và giá trị văn hóa truyền thống.

Hệ thống di sản là thành quả, sự kết tinh của một quá trình lao động, sáng tạo, xây dựng, chiến đấu bảo vệ lâu dài và bền bỉ của nhân dân địa phương trong tiến trình lịch sử dân tộc. Bởi vậy, di sản phản ánh sinh động đời sống vật chất, tinh thần của cư dân vùng đất. Ví dụ, Phủ Mẫu là biểu hiện sinh động cho tư tưởng, tình cảm, truyền thống văn hóa của cư dân nông nghiệp, đó là đặc trưng văn hóa của cư dân sống bằng kinh tế nông nghiệp là chủ đạo. Mong muốn về sự sinh sôi nảy nở, mùa màng bội thu, gia súc, gia cầm phát triển... được gửi gắm vào hình tượng người phụ nữ. Đặc điểm tự nhiên của vùng đất Hoàng Phụng thuận lợi cho sự phát triển nông nghiệp, bởi vậy, mang những nét chung của văn hóa Việt, hòa cùng dòng chảy của văn hóa Việt trong tín ngưỡng thờ Mẫu...

Di sản tại vùng đất Hoàng Phượng còn là minh chứng cho sự du nhập Phật giáo và Thiên Chúa giáo đến vùng đất. Nét đặc sắc ở chỗ tại vùng đất Hoàng Phượng, các tôn giáo du nhập và hòa quyện cùng tín ngưỡng bản địa tạo nên những sắc thái riêng, phát triển thống nhất trong sự đa dạng. Rất hiếm vùng đất diện tích không rộng nhưng cùng phát triển đạo Phật (di tích chùa Gia), đạo Thiên Chúa (di tích nhà thờ giáo họ Vĩnh Gia). Thậm chí, tín ngưỡng thờ Mẫu được kết hợp chặt chẽ trong mối quan hệ gắn bó với Đạo giáo, đạo Phật tạo nên tư tưởng “tam giáo đồng nguyên” với những di sản vật thể và phi vật thể không thể tách rời.

Trong dòng chảy văn hóa của vùng đất Hoàng Phượng chúng ta thấy được các nét chung của dân tộc Việt như truyền thống “uống nước nhớ nguồn” (biểu hiện qua tín ngưỡng thờ cúng tổ tiên, thờ Thanh hoàng làng, qua lễ hội làng Phượng Mao và làng Vĩnh Gia...); lòng yêu nước và tinh thần bất khuất chống ngoại xâm (thể hiện ở các giai thoại về nhân vật thờ tự ở các đình, nghề...)... Đặc biệt, giá trị sống, sự nhân văn, những triết lý cao cả của người Việt cũng được thể hiện sâu sắc trong việc truyền tải tư tưởng của các vở chèo. Vượt qua những bất công, tàn nhẫn của xã hội, vẻ đẹp con người đã được các nghệ nhân vùng đất cất tiếng ca ngợi qua làn điệu chèo mượt mà. Tính chịu đựng, hi sinh cao cả của người phụ nữ qua hình tượng nhân vật Thị Kính, nàng Châu Long vợ của Dương Lễ; tinh thần hiếu học, đề cao giá trị của việc tự rèn rũa, học tập qua vở chèo này; lối ứng xử nhân văn với thái độ sống tích cực, khao khát hạnh phúc... cũng là những nội dung truyền tải qua nghệ thuật chèo cổ.

Bên cạnh những nét văn hóa chung của dân tộc Việt, cư dân vùng đất Hoàng Phượng cũng tiếp nhận và sáng tạo những giá trị văn hóa đặc sắc, làm nên nét riêng độc đáo. Điểm khác biệt trong văn hóa của vùng đất là ở sự linh hoạt, kế thừa truyền thống trên cơ sở cội gốc truyền thống nhưng linh hoạt trong phát triển. Điều đó thể hiện ở nhiều khía cạnh, chẳng hạn, trên cơ sở tiếp thu nghệ thuật chèo cổ của vùng đồng bằng Bắc Bộ, cư dân vùng đất Hoàng Phượng đã sáng tạo ra các vở chèo hiện đại, mang hơi thở của cuộc sống hiện đại. Từ đó, tạo ra sức sống của chèo trong bối cảnh cần thích nghi. Hoặc, bên cạnh chèo, cư dân Hoàng Phượng còn sáng tác và biểu diễn ca trù, xẩm làm phong phú loại hình nghệ thuật truyền thống của vùng đất. Sự kết hợp cùng phát triển của chèo, ca trù và các loại hình nghệ thuật khác tạo nên sự đa dạng trên nền truyền thống cốt lõi giúp di sản

văn hóa phi vật thể của vùng đất Hoàng Phượng thể hiện được các giá trị của mình, được xã hội công nhận và đánh giá cao; Sự khác biệt, mềm dẻo còn thể hiện ở việc đan cài phần lễ ở các thôn và phần hội (như lễ hội làng Vĩnh Gia) giúp con cháu vừa đáp ứng được nhu cầu tâm linh, vừa giúp việc tưởng nhớ có chiều sâu và có sự linh hoạt trong khâu tổ chức. Hay, điều đặc biệt là một vùng đất không rộng lớn nhưng cùng một lúc có sự tồn tại và phát triển của nhiều tôn giáo lớn. Các tôn giáo lại hòa hợp tạo thành hệ tư tưởng tương chung, thống nhất. Sự có mặt của “tam giáo đồng nguyên” chứng tỏ sự thích nghi, mềm dẻo và tư tưởng yêu chuộng hòa bình, sự cởi mở của con người vùng đất này. Đó chính là đặc điểm tính cách cư dân nông nghiệp sống ở lưu vực sông Mã, vừa sống bằng nghề nông (có sự ổn định) nhưng cũng sống bằng đánh bắt (sự thích nghi, linh hoạt, sẵn sàng đón nhận thử thách)... Con người sống trong vùng đất hội tụ nhiều điều kiện thuận lợi ấy là cội gốc tạo ra những khác biệt, đặc sắc trong các giá trị văn hóa.

Với những đặc điểm và giá trị di sản văn hóa vùng đất Hoàng Phượng phản ánh, chứa đựng đó là nguồn tư liệu quý khi tổ chức dạy học các bài về truyền thống văn hóa trong môn lịch sử ở trường phổ thông.

3. Kết luận

Di sản văn hóa vùng đất Hoàng Phượng dù với loại hình di sản văn hóa vật thể hoặc phi vật thể đều cần thiết sử dụng trong quá trình dạy học môn Lịch sử ở trường phổ thông. Đó là nguồn tư liệu để thiết kế kế hoạch bài dạy, có thể là phương tiện, môi trường dạy học giúp cho quá trình học tập của học sinh trở nên hấp dẫn, sinh động, gần gũi. Với những giá trị to lớn của mình, sử dụng di sản văn hóa vùng đất Hoàng Phượng nói riêng, hệ thống di sản văn hóa ở địa phương nói chung là một giải pháp hiệu quả trong việc nâng cao chất lượng dạy học môn Lịch sử ở trường phổ thông hiện nay.

Tài liệu tham khảo:

[1] Bộ GD&ĐT- Bộ VHTT& DL, *Tài liệu tập huấn “Sử dụng di sản trong DH ở trường phổ thông”*, Hà Nội, 2013

[2] Ban chấp hành Đảng bộ, UBND tỉnh Thanh Hóa, *Địa chí Thanh Hóa, Tập 2*, NXB KHXH, 2004

[3]. Ban Chấp hành Đảng bộ xã Hoàng Phượng, *Lịch sử Đảng bộ xã Hoàng Phượng (1953 - 2020)*, Nxb Thanh Hóa, Thanh Hóa, 2020.

[4] Ban nghiên cứu và biên soạn lịch sử Thanh Hóa, *Văn hóa phi vật thể Thanh Hóa*, NXB Thanh Hóa, 2005